

MERCIER I ZIMMERMANNOVA KRITIKA SKEPTICIZMA

DARIO ŠKARICA

Institut za filozofiju, Zagreb

Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu

dskarica@ffst.hr

UDK 1Zimmermann, S.

165.72Mercier, D. J.

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 1/2026.

CC-BY 4.0

Cilj je ovog rada utvrditi je li Mercier utjecao na Zimmermannovu kritiku skepticizma. Autor se fokusira kako na Mercierovo i Zimmermannovo razumijevanje problema skepticizma, tako i na njihove argumente protiv skepticizma. Zaključci su sljedeći. Budući da su Zimmermannovi argumenti protiv skepticizma standardni neoskolastički argumenti, nije moguće utvrditi tko je zapravo utjecao na Zimmermanna u tom pogledu, tj. je li to bio Mercier ili neki drugi neoskolastik. Ali je zato moguće utvrditi Mercierov utjecaj na Zimmermannovo shvaćanje problema skepticizma kao preliminarnog spoznajnog problema, unutar sveukupne artikulacije spoznajnog problema na preliminarni problem (skeptizam) i dva glavna problema (subjektivizam i idealizam) – jer je unutar neoskolastike takvo razumijevanje problema skepticizma i takva artikulacija spoznajnog problema tipično mercierovska.

Ključne riječi: Stjepan Zimmermann, Désiré Joseph Mercier, skepticizam, artikulacija spoznajnog problema

Cilj je ovog rada utvrditi je li Mercier utjecao na Zimmermannovu kritiku skepticizma i, ako jest, u čemu se taj utjecaj očituje. Pritom se – u ovom radu – usredotočujem na Mercierovo i Zimmermannovo razumijevanje problema skepticizma i na njihove argumente protiv skepticizma. Mercierov i Zimmermannov stav prema nauku o trima temeljnim istinama, koji jest sastavni dio njihova pobijanja skepticizma, u ovom radu ne razmatram, nego mu se namjeravam posvetiti u nekom budućem radu.¹

1. MERCIER

U ovom dijelu rada fokusiram se najprije na mjesto koje problem skepticizma zauzima unutar sveukupne Mercierove artikulacije spoznajnog problema, potom na Mercierov pojam skepticizma i, konačno, na Mercierovu kritiku skepticizma.

1.1. Preliminarni kriteriološki problem

Mercier razlikuje između dva glavna (temeljna) kriteriološka problema: prvo, problem objektivnosti i, drugo, problem stvarnosti.²

Problem objektivnosti tiče se suda, u kojem su spojeni subjekt i predikat. Pitanje je, naime, na čemu se temelji taj spoj subjekta s

1 Ovaj je rad rezultat istraživanja na projektu *Wundt, Mercier i novija hrvatska filozofija (WM-nhf)*, koji se izvodi na Institutu za filozofiju, a praćen je od strane Ministarstva znanosti i obrazovanja Republike Hrvatske i financiran sredstvima iz Nacionalnog plana oporavka i otpornosti 2021.-2026. – NextGenerationEU.

2 Usp. D[ÉSIRÉ JOSEPH] MERCIER, *Critériologie Générale ou Théorie générale de la certitude*, sedmo izdanje, Institut supérieur de Philosophie, Louvain, i Félix Alcan, Pariz, 1918. (u daljnjem tekstu: MERCIER, *Critériologie Générale*), str. 42-47. Usp. također D[ésiré Joseph] Mercier, *Critériologie*, u: *Traité élémentaire de philosophie à l'usage des classes édité par des Professeurs de l'Institut supérieur de Philosophie de l'Université de Louvain*, šesto izdanje, sv. 1, Institut supérieur de Philosophie, Louvain, 1921. (u daljnjem tekstu: Mercier, *Critériologie*), str. 411, 418 – ili, u prijevodu na engleski jezik, [DÉSIRÉ JOSEPH] MERCIER, *Criterionology*, u: [DÉSIRÉ JOSEPH] MERCIER i dr., *A Manual of Modern Scholastic Philosophy*, drugo, revidirano izdanje, sv. 1, Kegan Paul, Trench, Trubner and Co., London, 1917. (u daljnjem tekstu: MERCIER, *Criterionology*), str. 345, 351. Mercier dijeli kriteriologiju na opću i posebnu. (Usp. MERCIER, *Critériologie Générale*, str. 4. Usp. također MERCIER, *Critériologie*, str. 410. Usp. također MERCIER, *Criterionology*, str. 344.) U ovom je radu riječ isključivo o općoj kriteriologiji. Jednostavnosti radi, govorim o preliminarnom i o glavnim kriteriološkim problemima, premda bi zapravo točnije bilo govoriti o preliminarnom i o glavnim problemima opće kriteriologije.

predikatom: da li na samu suditelju (spoznajnom subjektu, njegovoj spoznajnoj konstituciji, naravi), kako tvrde subjektivisti, ili na dotičnom objektu (njegovoj očitosti), kako tvrde objektivisti. Problem objektivnosti ne tiče se stvarnosti ili nestvarnosti dotičnoga subjekta i predikata (postoje li oni stvarno ili samo u suditeljevumu), nego se on tiče samo odnosa između subjekta i predikata (njihove međusobne istovjetnosti, podudarnosti, odudarnosti i sl.), bez obzira postoje li oni stvarno (realno) ili samo idealno. Zato Mercier zove ovaj problem problemom objektivnosti idealnoga reda.³

Drugi temeljni (glavni) kriteriološki problem, problem stvarnosti, tiče se subjekta i predikata suda, jesu li oni puke umotvorine, bez ičeg stvarna što bi reprezentirale, kako tvrdi idealizam, ili su oni zapravo vjerodostojne reprezentacije stvarnih objekata, što postoje izvan suditeljeva uma, kako tvrdi realizam.⁴

Tim dvama glavnim kriteriološkim problemima prethodi, prema Mercieru, preliminarni problem kriteriologije – naime, pitanje kako uopće pristupiti spoznajnom problemu, kojim polaznim stavom o našem umu (je li sposoban ili nesposoban znati istinu) i o našoj spoznajnoj sigurnosti (je li upitna ili neupitna), tj. koji je mogući pristup takav da ne prejudicira rješenje spoznajnog problema (ni objektivističko ni subjektivističko, odnosno, ni realističko ni idealističko). Drugim riječima, pitanje je (ono preliminarno) treba li kriteriološko istraživanje početi nijekanjem sposobnosti našega uma da spozna istinu (ili barem sumnjom u tu sposobnost), tj. treba li na samom početku kriteriološkog istraživanja držati svaku našu spoznaju i spoznajnu sigurnost upitnom – onako kako to čine skeptici? Ili je možda bolje samo se (na početku tog, kriteriološkog istraživanja) ponašati kao da je svaka naša spoznaja i spoznajna sigurnost upitna i kao da naš um nije sposoban znati istinu, kako bi takvim pristupom bio ispunjen zahtjev znanstvene strogosti, bez obzira na osobnu uvjerenost da tomu zapravo nije tako i da je naš um zapravo sposoban znati istinu i da nije svaka naša spoznaja i spoznajna sigurnost upitna – onako, dakle, kako spoznajnom problemu pristupa Descartes, držeći se fiktivne, metodičke dvojbe? Ili zapravo treba od

3 Usp. MERCIER, *Critériologie Générale*, str. 42-45. Usp. također MERCIER, *Critériologie*, str. 418. Usp. također MERCIER, *Criteriology*, str. 351, 352.

4 Usp. MERCIER, *Critériologie Générale*, str. 45-47. Usp. također MERCIER, *Critériologie*, str. 418. Usp. također MERCIER, *Criteriology*, str. 352.

početka držati neke naše spoznaje jednostavno nedvojbenima (ali koje i na temelju čega), izuzimajući ih dakle iz kriteriološkog istraživanja – dapače, temeljeći to (kriteriološko) istraživanje upravo na njima – onako kako to čine zagovornici pretjeranog dogmatizma?⁵ Ili možda treba biti na početku kriteriološkog istraživanja suzdržan u pogledu sposobnosti našeg uma da spozna istinu i u pogledu naše spoznajne sigurnosti (je li upitna ili neupitna), sve dok se ne utvrdi je li on sposoban znati istinu (ili nije) i je li naša spoznajna sigurnost uistinu neupitna (kakvom nam se čini) ili je zapravo upitna – ovaj pristup Mercier zove umjerenim ili racionalnim dogmatizmom.⁶

Ukratko, koji je pristup pravi? Koji polazni stav treba zauzeti kako se rješenje spoznajnog problema ne bi temeljilo na pretpostavkama koje u spoznajnom pogledu nije moguće opravdati?⁷

Primijetimo da Mercier u okviru preliminarnog kriteriološkog problema drži mogućima sljedeće četiri pozicije: prvo, skepticizam, drugo, metodičku (kartezijansku) dvojbu, treće, pretjerani dogmatizam i, četvrto, umjereni (racionalni) dogmatizam. Pritom Mercier zove skepticizam i metodičku dvojbu teorijama sveopće dvojbe.⁸

1.2. Skepticizam

U ovom se odsječku usredotočujem najprije na Mercierov pojam skepticizma, da bih potom izložio i argumente u prilog skepticizmu (dakako, one koje navodi Mercier).

1.2.1. Pojam skepticizma

Mercier shvaća skepticizam kao poziciju prema kojoj polazni stav pri istraživanju spoznajnog problema treba biti stav dvojbe ili nijekanja. Skeptik, naime, dvoji o svakoj našoj spoznajnoj sigurnosti ili je čak niječe,⁹ on sumnja u naš um, niječe ili barem osporava svaku njegovu

5 Usp. MERCIER, *Critériologie Générale*, 47-48. Usp. također MERCIER, *Critériologie*, str. 418-419. Usp. također Mercier, *Criteriology*, str. 352.

6 Usp. MERCIER, *Critériologie*, str. 420. Usp. također MERCIER, *Criteriology*, str. 353.

7 Usp. MERCIER, *Critériologie Générale*, str. 47-48. Usp. također MERCIER, *Critériologie*, str. 418-419. Usp. također Mercier, *Criteriology*, str. 352.

8 Usp. MERCIER, *Critériologie Générale*, str. 49-83. Usp. također MERCIER, *Critériologie*, str. 420-424. Usp. također Mercier, *Criteriology*, str. 353-357.

9 Usp. MERCIER, *Critériologie Générale*, str. 47.

spoznaju, niječe njegovu sposobnost da spozna istinu ili barem dvoji o toj sposobnosti,¹⁰ dvoji o istinitosti našeg znanja,¹¹ drži dvojbom ne samo svaku našu spoznaju nego i samu sposobnost našeg uma da zna istinu.¹²

Svrha je te dvojbe, nijekanja, sumnje, osporavanja i sl., prema Mercieru, ta da onemogući dogmatski pristup spoznajnom problemu, kojim bi, prema skepticima, rješenje spoznajnog problema bilo prejudicirano samim takvim (dogmatskim) polaznim stavom (pristupom).¹³ U tom smislu, Mercier drži skepticizam polaznim kriteriološkim stavom, tj. jednim od nekoliko mogućih pristupa kriteriološkom problemu.¹⁴

Pritom Mercier posebno naglašava to da skeptik ne niječe činjenicu spoznajne sigurnosti, tj. činjenicu da uz neke sudove pristajemo s punom spoznajnom sigurnošću – jer, kako bi inače toj sigurnosti osporavao vrijednost, odnosno dvoji o mogućnosti njezina spoznajnog opravdanja, ako bi je nijekao i držao nepostojećom?¹⁵ Skepticizam, dakle, prema Mercieru, nije pozicija koja bi se odnosila na postojanje ili nepostojanje spoznajne sigurnosti, nego pozicija koja se tiče spoznajnog opravdanja te sigurnosti, je li nam ono moguće ili nemoguće, tj. je li nam ili nije moguće utvrditi spoznajnu vrijednost našeg sigurna pristanka uz sud.

Mercier također ističe da, prema skepticima, izlaza iz te (spoznajne, kriteriološke) dvojbe jednostavno nema.¹⁶ Koliko god, dakle, da je skepticizam polazni kriteriološki stav, pristup kriteriološkom problemu, toliko je on, prema skepticima, zapravo i neizbježan konačni rezultat kriteriološkog istraživanja.

1.2.2. Skeptički argumenti

Mercier navodi dva argumenta u prilog skepticizmu: prvo, argument iz činjenice i, drugo, argument cirkularnosti.

10 Usp. MERCIER, *Critériologie Générale*, str. 50. Usp. također MERCIER, *Critériologie*, str. 418-419, 420. Usp. također MERCIER, *Criteriology*, str. 352, 353.

11 Usp. MERCIER, *Critériologie*, str. 420. Usp. također MERCIER, *Criteriology*, str. 353.

12 Usp. MERCIER, *Critériologie*, str. 421. Usp. također MERCIER, *Criteriology*, str. 353-354.

13 Usp. MERCIER, *Critériologie Générale*, str. 50.

14 Usp. MERCIER, *Critériologie Générale*, str. 50. Usp. također MERCIER, *Critériologie*, str. 420, 421. Usp. također MERCIER, *Criteriology*, str. 353-354.

15 Usp. MERCIER, *Critériologie Générale*, str. 51.

16 Usp. MERCIER, *Critériologie*, str. 421. Usp. također Mercier, *Criteriology*, str. 353-354.

1.2.2.1. Argument iz činjenice

Mercier zove argumentom iz činjenice skeptički argument koji polazi od činjenice da nas naše spoznajne moći (sjetila i razum) često varaju (dovode u zabludu) i da njihove spoznaje (informacije) često protuslove jedna drugoj (osjet osjetu, zaključak zaključku, zaključak osjetu itd.). Tu nam činjenicu jasno posvjedočuje sama naša svijest. Budući da smo, dakle, skloni vjerovati u nešto što zapravo nije istina, nego neistina, čini se mudrim (razboritim) u svakom pojedinom slučaju biti oprezan, tj. pretpostaviti da smo možda u zabludi (da nas naša sjetila i razum možda varaju) i u tom se smislu suzdržati od suda, dvojiti (o svakoj našoj spoznaji, nije li možda zabluda, i o samim našim spoznajnim moćima, nisu li možda po naravi svojoj takve da varaju).¹⁷ Ovaj argument, argument iz činjenice, mogli bismo nazvati i argumentom iz zablude ili možda argumentom opreza.

1.2.2.2. Argument cirkularnosti

Argument cirkularnosti polazi od stava da je dokazati neki sud moguće samo na temelju nekog drugog suda (kao kriterija njegove istinitosti). Pritom, taj drugi sud ne smije biti proizvoljno prihvaćen (jer, u tom slučaju on ništa ne bi mogao dokazati), nego on mora biti i sam dokazan, na temelju nekog trećeg suda, dokazana nekim četvrtim sudom i tako u beskraj ili u krug (dokazujući neki n-ti sud u tom nizu onim prvim). Ako, međutim, taj niz sudova (kriterija) ide u beskraj, onda to znači da dokaz ne može biti dovršen. Drugim riječima, dotični sud jednostavno ne može biti u potpunosti dokazan. Ako pak taj niz ide u krug, onda to znači da dotični sud u konačnici dokazujemo na temelju njega sama, što je zapravo nemoguće (pod pretpostavkom da je neki sud, o kojem god da je riječ, moguće dokazati samo na temelju nekog drugog suda). U oba slučaja, dakle, bilo da niz kriterija ide u beskraj, bilo da se vrti u krug, pokazuje se da dokaz zapravo nije moguć i da je, u skladu s tim, jedini spoznajno opravdan stav zapravo dvojba, i to sveopća, skepticizam.¹⁸

17 Usp. MERCIER, *Critériologie Générale*, str. 53-54. Usp. također MERCIER, *Critériologie*, str. 421. Usp. također MERCIER, *Criteriology*, str. 354.

18 Usp. MERCIER, *Critériologie Générale*, str. 75. Usp. također MERCIER, *Critériologie*, str. 421. Usp. također MERCIER, *Criteriology*, str. 354.

Premda Mercier zove ovaj argument argumentom cirkularnosti, posrijedi je očito ne samo cirkularnost nego i beskraj, nedovršivost postupka dokazivanja, tako da bismo ovaj argument mogli nazvati i argumentom nemogućnosti konačna dokaza.

1.3. Mercierova kritika skepticizma

Mercierova kritika skepticizma uključuje, s jedne strane, njegova razmatranja o ispravnoj strategiji protiv skepticizma, s druge pak strane, pojedine njegove argumente protiv skepticizma.

1.3.1. Mercierova strategija protiv skepticizma

Mercier razmatra tri moguće strategije protiv skepticizma: strategiju zdravog razuma, strategiju proturječnosti i strategiju proizvoljnosti.

1.3.1.1. Strategija zdravog razuma

Strategija zdravog razuma poziva se na narav našeg uma, tj. na naravnu (spontanu) našu sigurnost (kad je o nekim istinama riječ) i na očitost na kojoj se ta sigurnost temelji. Prirodno smo, naime, po samoj naravi našega uma sigurni u istinitost očito istinitih sudova i ne tražimo ništa povrh te očitosti, nego je naprotiv držimo u spoznajnom pogledu sasvim dostatnom. Taj prirodni (spontani) naš stav prema očitim istinama zovemo zdravim razumom.¹⁹

Skeptik, međutim, drži tu očitost u spoznajnom pogledu nedostatnom i tu sigurnost spoznajno neopravdanom. Njegova se pozicija, dakle, protivi zdravom razumu. Pritom on svejedno, po samoj naravi svoga uma, s punom spontanom sigurnošću pristaje – poput svih nas – uz očito istinite sudove. Jer, po prirodi smo svojoj svi, uključujući i skeptike, zapravo dogmatici. Drugim riječima, skeptik svojom spoznajnoteoretskom pozicijom (skepticismom) ne uspijeva prevladati svoj prirodni (zdravorazumski) dogmatizam. U tom se smislu nameće pitanje koliko on uopće uspijeva biti uistinu skeptik, a koliko zapravo ostaje i dalje dogmatik, usprkos svim skeptičkim argumentima na koje se poziva.²⁰

19 Usp. MERCIER, *Critériologie Générale*, str. 70-71. Usp. također MERCIER, *Critériologie*, str. 422. Usp. također MERCIER, *Criteriaology*, str. 355.

20 Usp. MERCIER, *Critériologie Générale*, str. 70-71. Usp. također MERCIER, *Critériologie*, str. 422. Usp. također MERCIER, *Criteriaology*, str. 355.

Ovu strategiju protiv skepticizma, strategiju zdravog razuma, Mercier drži pogrešnom, i to zato što ona ne razlikuje između zdravorazumskog i kritičkog pristupa. Kritička se filozofija, kriteriologija, ne smije pozivati na autoritet zdravog razuma, nego je njena zadaća, upravo suprotno, tvrdnje zdravoga razuma podvrgnuti sudu refleksije, tj. reflektivno, kritički preispitati njihovu spoznajnu vrijednost. U tom smislu, skeptik zapravo ne niječe činjenicu spontane sigurnosti, nego samo dvoji o mogućnosti spoznajnog (objektivnog) opravdanje te sigurnosti. Njegov ga skepticizam, dakle, ne obvezuje prevladati vlastiti zdrav razum na predkritičkoj, predreflektivnoj, naravnoj, spontanoj razini, nego ga – kao spoznajnoteoretska pozicija – obvezuje samo na kritički pristup zdravom razumu, tj. na kritičko preispitivanje zdravorazumskih, naravnih vjerovanja, jesu li u spoznajnom pogledu opravdana ili neopravdana.²¹ (Na takvo preispitivanje obvezuje, naime, svaki spoznajnoteoretski pristup, a ne samo skepticizam. Kritičko je preispitivanje zapravo sama bit spoznajnoteoretskog istraživanja.)

1.3.1.2. Strategija proturječnosti

Strategija proturječnosti upozorava na (navodno) protuslovlje unutar same ideje skepticizma. Skeptik, naime, nužno protuslovi sam sebi tvrdeći da skeptički argumenti dokazuju dokaznu nesposobnost našeg uma i da s pomoću njih spoznajemo istinu da nismo sposobni spoznati istinu. Budući da je, dakle, u sebi protuslovna, skeptička je pozicija zapravo neuspostavljiva.²²

Mercier, međutim, primjećuje da strategija proturječnosti pogađa samo one skeptike koji tvrde da skeptički argumenti dokazuju dokaznu i spoznajnu nesposobnost našeg uma, ali ne i one koji to zapravo ne tvrde, nego o tom samo dvoje, kao što dvoje i o svemu ostalome, pa i o samoj svojoj dvojbi. Skeptik, naime, koji dvoji i o samim skeptičkim argumentima, dokazuju li ili ipak ne dokazuju dokaznu i spoznajnu nesposobnost našeg uma, zacijelo ne protuslovi sam sebi. U tom smislu, Mercier drži strategiju proturječnosti tek donekle uspješnom.²³

21 Usp. MERCIER, *Critériologie Générale*, str. 72. Usp. također MERCIER, *Critériologie*, str. 422. Usp. također MERCIER, *Criteriology*, str. 355.

22 Usp. MERCIER, *Critériologie Générale*, str. 72-73. Usp. također MERCIER, *Critériologie*, str. 422. Usp. također MERCIER, *Criteriology*, str. 355.

23 Usp. MERCIER, *Critériologie Générale*, str. 72-73. Usp. također MERCIER, *Critériologie*, str. 422. Usp. također MERCIER, *Criteriology*, str. 355.

1.3.1.3. Strategija proizvoljnosti

Pravom strategijom protiv skepticizma Mercier drži onu koja skepticizam shvaća kao pristup spoznajnom problemu i u tom kontekstu upozorava na njegovu proizvoljnost. Tvrditi, naime, o našem umu unaprijed (tj. prije ikakva kritičkog istraživanja) da nije sposoban spoznati istinu zacijelo je proizvoljno (kao što je proizvoljno i ono što o njemu unaprijed tvrde pretjerani dogmatici – naime, to da je sposoban spoznati istinu). Prema Mercieru, prije sama spoznajnoteoretskog (kriteriološkog, kritičkog) istraživanja treba jednostavno suzdržati se od suda o umu (je li ili nije sposoban spoznati istinu).²⁴

Primijetimo, međutim, nasuprot Mercieru, da skepticizam zapravo nije preliminarna spoznajnoteoretska pozicija, proizvoljan pristup spoznajnom problemu, prije ikakva argumenta, nego on, upravo suprotno, počiva na pomno razrađenoj spoznajnoteoretskoj argumentaciji, proistekloj upravo iz kritičkog preispitivanja našeg uma (s obzirom na njegovu sposobnost ili nesposobnost da spozna istinu).

1.3.2. Mercierova kritika argumenta iz činjenice

Mercierova se kritika skeptičkog argumenta iz činjenice temelji na dvama protuargumentima: prvo, na (protu)argumentu kriterija i, drugo, na (protu)argumentu neopravdane generalizacije.

1.3.2.1. Argument kriterija

Glavni je Mercierov argument protiv skeptičkog argumenta iz činjenice (zablude) argument kriterija. Mercier, naime, priznaje činjenicu (na koju upozorava skeptik) da naše spoznajne moći često griješe (rezultirajući neistinitim spoznajama, dezinformacijama), ali se ne slaže (bezuvjetno) sa skeptikovim zaključkom da je – samo zato što nas naše spoznajne moći često varaju – opravdano i mudro uskratiti im povjerenje u svakom pojedinom slučaju. Bilo bi to mudro i opravdano kad ne bismo imali na raspolaganju nikakav kriterij razlikovanja između istinitih i neistinitih spoznaja kao sredstvo, instrument koji nam omogućuje razlučiti istinitu od neistinite spoznaje, onu koja ne vara od one koja

²⁴ Usp. MERCIER, *Critériologie Générale*, str. 73-74. Usp. također MERCIER, *Critériologie*, str. 422. Usp. također MERCIER, *Criteriaology*, str. 353, 355.

vara, znanje od zablude. Ako, međutim, raspolažemo takvim sredstvom, kriterijem, onda je mudro, upravo suprotno, u svakom ga pojedinom slučaju primijeniti, svaku pojedinu spoznaju provjeriti, je li istinita ili neistinita, i potom prihvatiti one istinite, odbaciti one neistinite, i ne dvojiti više niti o onim istinitim (nisu li možda neistinite), niti o onim neistinitim (nisu li možda istinite).²⁵

Mercier se, dakle, slaže sa skepticima da treba biti oprezan pri svakoj spoznaji, ali se ne slaže s njihovom tvrdnjom da taj oprez treba bezuvjetno rezultirati sveopćom dvojbom, nego drži da on treba rezultirati sveopćom dvojbom samo pod uvjetom da nemamo na raspolaganju valjan kriterij razlikovanja između istine i neistine, znanja i zablude. Ključno je dakle pitanje, prema Mercieru, pitanje kriterija istinitosti, raspolažemo li naime takvim kriterijem ili ne raspolažemo. Ako raspolažemo, skepticizam je neodrživ. Ako ne raspolažemo, skepticizam je zapravo jedina razborita opcija.

Primijetimo da je čin provjere vlastitih spoznaja (jesu li istinite ili neistinite) po svojoj naravi reflektivan. Mimo tog čina, međutim, ne provjerivši jesu li naše spoznaje istinite ili neistinite, mogu one biti tek spontano (subjektivno) sigurne, ali ne i spoznajno (objektivno) opravdane. U tom smislu, Mercier drži refleksiju preduvjetom i bitnom sastavnicom spoznajnog opravdanja, pa samim tim i znanja (u punom smislu te riječi).²⁶

Primijetimo također da i Mercier i skeptici pozivaju na oprez, dvojbu u pogledu (spontanih) naših vjerovanja, ali s tom bitnom razlikom da skeptik tu dvojbu drži nerazrješivom, neprevladivom, dok je Mercier drži i te kako prevladivom – pod pretpostavkom da raspolažemo spoznajno uistinu valjanim kriterijem razlikovanja između istine i neistine (kao instrumentom njezina prevladavanja).

1.3.2.2. Argument neopravdane generalizacije

Uz argument kriterija Mercier suprotstavlja skeptičkom argumentu iz činjenice još i argument neopravdane generalizacije.

25 Usp. MERCIER, *Critériologie Générale*, str. 74-75. Usp. također MERCIER, *Critériologie*, str. 422. Usp. također MERCIER, *Criteriology*, str. 355.

26 Usp. MERCIER, *Critériologie Générale*, str. 74-75. Usp. o tom DARIO ŠKARICA, Mercierova formulacija spoznajnog problema, *Crkva u svijetu* 60 (2025) 4, str. 679-700.

Prema argumentu neopravdane generalizacije, iz činjenice da smo nekad u zabludi skeptik zaključuje da smo uvijek u zabludi. Mercierova je kritika ovog skeptičkog zaključka sabrana u sljedećem njegovu kratkom komentaru: tko dokazuje previše, ne dokaže ništa.²⁷ Mercier dakle u ovom svom argumentu upozorava na neopravdanu generalizaciju sadržanu u skeptičkom argumentu iz činjenice: naime, iz činjenice da smo nekad u zabludi ne možemo (opravdano) zaključiti da smo uvijek u zabludi.

Primijetimo, međutim, da je ovaj Mercierov argument protiv skeptičkog argumenta iz činjenice poprilično zbunjujući – jer, prema samu Mercieru, skeptik zapravo ne tvrdi da smo uvijek u zabludi, nego da nikad ne možemo znati jesmo li (ili nismo) u zabludi.²⁸

1.3.3. Mercierova kritika argumenta cirkularnosti

Mercierov argument protiv argumenta cirkularnosti gađa samu pretpostavku tog skeptičkog argumenta – naime, stav da je dokazati neki sud moguće samo na temelju nekog drugog suda (kao kriterija njegove istinitosti). Tom stavu nasuprot, Mercier ističe da postoje sudovi (i to mnogi) koje zapravo ne treba dokazivati (nekim drugim sudovima), i to jednostavno zato što su sami po sebi očito istiniti.²⁹ Nazovimo ovaj argument argumentom samoočitosti.

1.3.4. Mercierov argument proturječja

Mercier suprotstavlja skepticima i argument koji bismo mogli nazvati argumentom proturječja. Skeptik naime samim svojim skepticizmom kao pozicijom koju zagovara svjedoči o vlastitom pouzdanju u razum kao izvor argumenata skepticizmu u prilog, a to je upravo suprotno samu skepticizmu kao poziciji prema kojoj pouzdana argumenta ne može biti. Argumentirati u prilog sveopćoj dvojbi upravo je nespojivo sa sveopćom dvojbom, prema kojoj opravdana argumenta

27 Usp. MERCIER, *Critériologie*, str. 422. Usp. također Mercier, *Criteriology*, str. 355.

28 Usp. MERCIER, *Critériologie Générale*, str. 53. Usp. također MERCIER, *Critériologie*, str. 421. Usp. također Mercier, *Criteriology*, str. 354.

29 Usp. MERCIER, *Critériologie Générale*, str. 75. Usp. također MERCIER, *Critériologie*, str. 422-423. Usp. također MERCIER, *Criteriology*, str. 355.

ne može biti. Skeptik, dakle, da bi bio uistinu skeptik, jednostavno ne smije argumentirati u prilog skepticizmu.³⁰

2. ZIMMERMANN

U ovom dijelu rada izlažem Zimmermannovu kritiku skepticizma, i to fokusirajući se najprije na Zimmermannovu formulaciju i artikulaciju spoznajnog problema, s posebnim naglaskom na njegovu pojmu preliminarnog noetičkog problema, da bih potom izložio i Zimmermannov pojam skepticizma, naposljetku pak i njegove argumente protiv skepticizma.³¹

2.1. Spoznajni problem

Zimmermannova je formulacija spoznajnog problema tijesno povezana s nekoliko filozofskih pojmova – konkretno, s pojmom sigurnosti (logičke i psihičke, znanstvene i naravne), kao i s pojmom spoznajne vrijednosti, odnosno spoznajnog jamstva i spoznajnog opravdanja. Zimmermannova artikulacija spoznajnog problema temelji se na razlici između preliminarnog i glavnog spoznajnog problema, pri čemu Zimmermann, razlikuje između dva glavna spoznajna problema (prvi je glavni spoznajni problem problem subjektivizma, dok je drugi glavni spoznajni problem problem idealizma).

2.1.1. Sigurnost: logička i psihička

Zimmerman razlikuje između logičke (objektivne) i psihičke (subjektivne) sigurnosti. Logička se sigurnost sastoji u objektivno sigurnoj istinitosti (ili neistinitosti) suda, neovisno o subjektivno (psihički) sigurnu pristanku (ili nepristanku) uza nj. Jedno je, dakle, prema Zimmermannu, sud (u sadržajnom smislu te riječi, propozicija) i njegova istinitost (ili neistinitost) – sigurna, vjerojatna ili samo moguća. Drugo

30 Usp. MERCIER, *Critériologie Générale*, str. 75.

31 O Zimmermannovoj kritici skepticizma usp. ANTE KUSIĆ, *Stjepan Zimmermann kao filozof*, habilitacijski rad (rkp.), Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1965., str. 37-59. Usp. također IVAN ČEHOK, *Filozofija Stjepana Zimmermanna*, Hrvatsko filozofsko društvo, Zagreb, 1993, str. 31-34. DARIO ŠKARICA, Zimmermannova kritika skepticizma, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 30 (2004) 1-2, str. 149-171.

je, međutim, pristanak uz sud (propoziciju), sam čin (zbilja) suđenja. Uz pristanak je vezana subjektivna (psihička) sigurnost, čvrstina s kojom suditelj pristaje uz sud (propoziciju), veća ili manja ili potpuna (pri nepokolebljivu pristanku). Uz sud je vezana logička (objektivna) sigurnost (ili pak nesigurnost, dvojbenost), njegova objektivno sigurna (ili pak nesigurna, dvojbeno) istinitost (ili neistinitost), neovisna o čvrstini suditeljeva pristanka uza nj.³²

Sud $2+2=4$ objektivno je siguran u pogledu svoje istinitosti, neovisno o tom pristaje li (i)tko uza nj (pristankom posve čvrstim, sigurnim) ili možda nikog nema tko bi uza nj pristao (bilo sigurnim, bilo nesigurnim pristankom).

2.1.2. Sigurnost: naravna i znanstvena

Zimmermann također razlikuje između naravne i znanstvene sigurnosti. Naravna (spontana) sigurnost sigurnost je pristanka uz sud bez ikakva prethodna ispitivanja njegove istinitosti (je li on uistinu istinit ili nam se takvim samo čini). Tomu nasuprot, znanstvena (reflektivna) sigurnost temelji se na pomno ispitanoj, nedvojbeno utvrđenoj i provjerenoj istinitosti suda.³³

Spontanu (naravnu) sigurnost Zimmermann drži neprijepornom psihološkom činjenicom, o kojoj nitko ne dvoji, pa je ne istražuje ni noetika (postoji li ili ne postoji), nego se usredotočuje (sasvim) na znanstvenu sigurnost, istražujući je li uopće moguća i, ako je moguća, onda na temelju čega i u kojem dosegu.³⁴

32 Usp. S[TJEPAN] ZIMMERMANN, *Opća noetika. Kritika subjektivističkih i idealističkih nazora o vrijednosti ljudske spoznaje*, Zbor duhovne mladeži zagrebačke, Zagreb, 1918. (u daljnjem tekstu: Zimmermann, *Opća noetika* 1), str. 34. Usp. također S[TJEPAN] ZIMMERMANN, *Opća noetika. Teorija spoznaje i kritika njezine vrijednosti*, Državna štamparija Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, Beograd, 1926. (u daljnjem tekstu: Zimmermann, *Opća noetika* 2), str. 46, 48, 49. Usp. također S[TJEPAN] ZIMMERMANN, *Temelji filozofije. Historijsko-kritička orijentacija*, Matica hrvatska, Zagreb, 1934. (u daljnjem tekstu: ZIMMERMANN, *Temelji filozofije*), str. 58. Usp. također STJEPAN ZIMMERMANN, *Nauka o spoznaji*, Nakladni odjel Hrvatske državne tiskare, Zagreb, 1942. (u daljnjem tekstu: ZIMMERMANN, *Nauka o spoznaji*), str. 21-22.

33 Usp. ZIMMERMANN, *Opća noetika* 1, str. 36-37. Usp. također ZIMMERMANN, *Opća noetika* 2, str. 453. Usp. također ZIMMERMANN, *Nauka o spoznaji*, str. 22.

34 Usp. ZIMMERMANN, *Opća noetika* 1, str. 36, 57. Usp. također ZIMMERMANN, *Opća noetika* 2, str. 59, 60, 453. Usp. također ZIMMERMANN, *Temelji filozofije*, str. 59.

2.1.3. Vrijednost

Zimmermann zagovara korespondencijsku teoriju istinitosti. Prema Zimmermannu, sud je istinit ako se svojim sadržajem podudara sa svojim predmetom. Neistinit pak, prema Zimmermannu, svaki je onaj sud koji svojim sadržajem odudara od svoga predmeta. Istinitost ili neistinitost, dakle, sastoji se u odnosu između sadržaja i predmeta suda, podudaraju li se oni jedan s drugim ili jedan od drugoga odudaraju.³⁵

Problem je, međutim, onaj spoznajni, noetički, je li nam moguće istinitost (ili neistinitost) suda spoznati i, ako nam je to moguće, onda na temelju čega (što nam čini tu spoznaju mogućom), konačno pak i koji je njezin doseg (je li nam moguće spoznati samo istinitost onih sudova koji se odnose tek na pojavu ili misao u našem umu ili smo sposobni spoznati istinitost, odnosno neistinitost, i onih sudova koji se tiču stvarnosti i istine u pozadini tih pojava i misli).³⁶

Spoznajni je problem zapravo problem spoznajne (objektivne) vrijednosti suda. Stvarno, sud je ili istinit ili neistinit. U tom se sastoji njegova stvarna vrijednost, koja nam međutim može biti znana sasvim ili tek donekle, dijelom, kao što nam može biti i posve neznana. U tom se sastoji spoznajna (objektivna) vrijednost suda. Jedno je, dakle, stvarna istinitost ili neistinitost suda, drugo je međutim mjera u kojoj nam ta stvarna istinitost (ili neistinitost) biva znana, mjera u kojoj ona biva objektom (mogućega ili zbiljskoga) našega znanja. Stvarno, dakle, sud je ili istinit ili neistinit. Objektivno, međutim, u spoznajnom pogledu, sud je istinit (ili neistinit) sigurno, vjerojatno ili možda, njegova je istinitost (ili neistinitost) objektivno sigurna, vjerojatna ili tek moguća, ovisno o razlozima, objektivnim njezinim kriterijima, a ne o subjektivnim spoznavateljevim motivima (predrasudama, potrebama, željama itd.).³⁷

2.1.4. Jamstvo

Budući da se spoznaja istinitosti (ili neistinitosti) suda temelji na nečemu što nam tu istinitost (odnosno, neistinitost) jamči, koliko-toliko,

35 Usp. ZIMMERMANN, *Opća noetika* 1, str. 39-40, 42. Usp. također ZIMMERMANN, *Opća noetika* 2, str. 50, 53. Usp. također ZIMMERMANN, *Nauka o spoznaji*, str. 16.

36 O tom svjedoči već i sama struktura glavnih Zimmermannovih noetičkih djela. Usp. ZIMMERMANN, *Opća noetika* 1. Usp. također ZIMMERMANN, *Opća noetika* 2. Usp. također Zimmermann, *Temelji filozofije*. Usp. također ZIMMERMANN, *Nauka o spoznaji*.

37 Usp. ZIMMERMANN, *Opća noetika* 1, str. 37-38.

spoznajni se problem, prema Zimmermannu, svodi zapravo na problem spoznajnog jamstva: što nam, naime, jamči istinitost (odnosno, neistinitost) suda (i u kojoj mjeri i doseg), ako uopće išta?³⁸

2.1.5. Opravdanje

Budući da jamstvo istinitosti (odnosno, neistinitosti) suda čini pristanak (odnosno, nepristanak) uza nj spoznajno (objektivno) opravdanim, spoznajni je problem, prema Zimmermannu, ujedno i problem spoznajnoga opravdanja: što čini pristanak uz sud spoznajno opravdanim (ako uopće išta) i u kojoj mjeri (sigurno, vjerojatno, možda), odnosno, u kojem doseg (samo kad je riječ o idealnim istinama i o pojavama i mislima ili i kad je riječ o stvarnosti, fizičkoj ili mentalnoj, u pozadini tih pojava i misli).³⁹

2.1.6. Zimmermannova formulacija spoznajnog problema

Ukratko, Zimmermann formulira spoznajni problem na nekoliko načina: prvo, kao problem sigurnosti, logičke (objektivne) i znanstvene (reflektivne), drugo, kao problem spoznajne (objektivne) vrijednosti suda, treće, kao problem spoznajnog jamstva i, četvrto, kao problem spoznajnog opravdanja.

Pritom, Zimmermann artikulira spoznajni problem sljedećim trima pitanjima: prvo, je li nam spoznaja uopće moguća, drugo, ako nam je spoznaja moguća, onda na temelju čega i, treće, ako nam je spoznaja moguća, onda spoznaja čega (da li svega ili samo nečega i, ako samo nečega, onda čega to točno).

2.1.7. Zimmermannova artikulacija spoznajnog problema

Zimmermann se, dakle, u svojoj (općoj) noetici usredotočuje zapravo na sljedeća tri problema: prvo, problem same mogućnosti znanja (spoznaje), drugo, problem temelja na kojem znanje počiva i, treće, problem dosega (našeg) znanja.

38 Usp. ZIMMERMANN, *Opća noetika* 1, str. 37-38.

39 Usp. ZIMMERMANN, *Opća noetika* 1, str. 37-38.

Prvi problem, problem same mogućnosti našega znanja, Zimmermann formulira u osnovi sljedećim pitanjima: prvo, jesmo li uopće sposobni (spo)znati – išta – s punom logičkom i znanstvenom sigurnošću, drugo, može li nam uopće biti (objektivno) znana stvarna vrijednost (istinitost ili neistinitost) naših sudova i, treće, postoji li uopće išta što bi nam zajamčilo istinitost suda i samim tim opravdalo naš (siguran) pristanak uza nj. Ovaj problem Zimmermann drži polaznim, ishodišnim problemom noetike u cjelini.⁴⁰

Drugi problem, problem spoznajnog temelja, Zimmermann formulira na sljedeći način: na čemu se temelji logička i znanstvena sigurnost, odnosno, objektivna (spoznajna) vrijednost suda, kao i spoznajno opravdanje pristanka uza nj – da li na samu dotičnom predmetu (objektu suda) ili na spoznajnom subjektu (suditelju) i njegovu spoznajnom ustroju.⁴¹

Treći problem, problem dosega, Zimmermann formulira pitanjem o objektima koje smo sposobni (spo)znati: jesmo li, naime, sposobni znati samo pojave i misli u našem umu (svijesti) ili smo sposobni svojom spoznajom prodrijeti i u pozadinu tih pojava i misli, u samu stvarnost na kojoj se one temelje, bilo fizičku, bilo mentalnu.⁴²

Potonja dva spoznajna problema Zimmermann drži glavnim noetičkim (spoznajnim) problemima, nasuprot onom prvom, problemu same mogućnosti (našega) znanja, koji drži polaznim, ishodišnim, preliminarnim problemom svega noetičkog istraživanja.⁴³

2.2. Preliminarni problem opće noetike

Kad je riječ o polaznom problemu noetike, onom koji se tiče same mogućnosti znanja, Zimmermann ističe dvije moguće i međusobno suprotstavljene pozicije: skepticizam i dogmatizam. Skepticizam niječe

40 Usp. ZIMMERMANN, *Opća noetika* 1, str. 57-58. Usp. također ZIMMERMANN, *Opća noetika* 2, str. 48-49, 54, 59-60. Usp. također ZIMMERMANN, *Temelji filozofije*, str. 58-59. Usp. također ZIMMERMANN, *Nauka o spoznaji*, str. 2-3.

41 Usp. ZIMMERMANN, *Opća noetika* 1, str. 22-23. Usp. također ZIMMERMANN, *Opća noetika* 2, str. 78-82. Usp. također ZIMMERMANN, *Temelji filozofije*, str. 62-63. Usp. također ZIMMERMANN, *Nauka o spoznaji*, str. 34-35.

42 Usp. ZIMMERMANN, *Opća noetika* 1, str. 227-228. Usp. također ZIMMERMANN, *Opća noetika* 2, str. 293-296. Usp. također ZIMMERMANN, *Temelji filozofije*, str. 152-157. Usp. također ZIMMERMANN, *Nauka o spoznaji*, str. 108-193.

43 Usp. ZIMMERMANN, *Temelji filozofije*, str. 61. Usp. također ZIMMERMANN, *Nauka o spoznaji*, str. 3-4.

mogućnost znanja ili barem dvoji o njoj. Dogmatizam drži znanje mogućim.⁴⁴

Pritom Zimmermann razlikuje između kritičkog i nekritičkog dogmatizma. Kritički dogmatizam počiva na znanstvenoj sigurnosti, tj. na razlozima (dokazima) koji vjerovanje u mogućnost znanja čine logički (objektivno) sigurnom i spoznajno opravdanom pozicijom. Tomu nasuprot, nekritički dogmatizam počiva na naravnoj sigurnosti, bez ikakva razloga (dokaza) koji bi vjerovanje u mogućnost znanja činio logički sigurnim i spoznajno opravdanim.⁴⁵

2.3. Skepticizam

Zimmermann razlikuje između apsolutnog i metodičkog skepticizma.

Apsolutni skepticizam dvoji o mogućnosti znanja (spoznajnog opravdanja i logički sigurne istinitosti suda), i to dvojbom koja je, prvo, pozitivna (razložna), drugo, realna (a ne fiktivna) i, treće, definitivna (a ne privremena). Alternativno, apsolutni skepticizam niječe mogućnost znanja, i to nijekom koji je i pozitivan i realan i definitivn.⁴⁶

Tomu nasuprot, metodički skepticizam dvoji o mogućnosti znanja dvojbom koja nije ni realna ni definitivna, nego je fiktivna i privremena, premda pozitivna (razložna).⁴⁷

Prema Zimmermannu, apsolutni i metodički skepticizam predmet su preliminarnih noetičkih razmatranja.⁴⁸

No, apsolutnom skepticizmu Zimmermann suprotstavlja i relativni skepticizam, pod kojim razumije zapravo subjektivizam, tj. poziciju prema kojoj se spoznajno opravdanje i sigurnost ne temelje na samu

44 Usp. ZIMMERMANN, *Opća noetika* 1, str. 57-72. Usp. također ZIMMERMANN, *Opća noetika* 2, str. 59-77. Usp. također ZIMMERMANN, *Temelji filozofije*, str. 58-61. Usp. također ZIMMERMANN, *Nauka o spoznaji*, str. 23-33.

45 Usp. ZIMMERMANN, *Opća noetika* 1, str. 36-37, 58. Usp. također ZIMMERMANN, *Opća noetika* 2, str. 60, 453-471. Usp. također ZIMMERMANN, *Nauka o spoznaji*, str. 23-24.

46 Usp. ZIMMERMANN, *Opća noetika* 1, str. 23, 33, 38, 58. Usp. također ZIMMERMANN, *Opća noetika* 2, str. 45, 48-49, 60, 454. Usp. također Zimmermann, *Temelji filozofije*, str. 59, 61. Usp. također ZIMMERMANN, *Nauka o spoznaji*, str. 3, 21, 23-24, 27-28.

47 Usp. ZIMMERMANN, *Opća noetika* 1, str. 58, 60. Usp. također ZIMMERMANN, *Opća noetika* 2, str. 60, 63. Usp. također ZIMMERMANN, *Temelji filozofije*, str. 59-62. Usp. također ZIMMERMANN, *Nauka o spoznaji*, str. 27.

48 Usp. ZIMMERMANN, *Temelji filozofije*, str. 61. Usp. također ZIMMERMANN, *Nauka o spoznaji*, str. 3-4.

dotičnom objektu, nego na spoznavatelju (spoznajnom subjektu) i njegovu spoznajnom ustroju, što spoznaju čini relativnom: što je nekom spoznajnom subjektu istina, drugom je možda neistina, ovisno o tom jesu li oni iste ili različite spoznajne konstitucije. Nema, dakle, objektivne (apsolutne) istine, niti objektivna znanja.⁴⁹

Relativni skepticizam (subjektivizam) pozicija je koju Zimmermann razmatra u okviru prvog glavnog problema svoje opće noetike (što je temelj znanja?), a ne u okviru preliminarnog njezina problema (je li znanje uopće moguće?).⁵⁰

Konačno, Zimmermann drži i agnosticizam (idealizam) vrstom skepticizma, i to onom koja niječe mogućnost spoznaje stvarnosti u pozadini naših misli i pojava u našem umu (svijesti). Pritom, ovu vrstu skepticizma, idealizam, Zimmermann razmatra u okviru drugog glavnog problema svoje opće noetike (onog o dosegu znanja), a ne u okviru preliminarnog njezina problema (onog o samoj mogućnosti znanja).⁵¹

Ukratko, Zimmermann problemom skepticizma drži, u prvom redu, problem apsolutnog i metodičkog skepticizma, koji drži polaznim (preliminarnim) problemom svoje opće noetike, shvaćajući ga kao problem same mogućnosti znanja, dok problem relativnog skepticizma (subjektivizma) drži zapravo prvim glavnim problemom svoje opće noetike, shvaćajući naime subjektivizam (relativni skepticizam) kao mogući odgovor na pitanje o temelju znanja (a ne o samoj njegovoj mogućnosti), pri čemu on (Zimmermann) shvaća (donekle barem) i problem idealizma (agnosticizma) kao problem skepticizma, ali u okviru drugoga glavnoga problema svoje opće noetike, onog o dosegu znanja, a ne u okviru polaznog (preliminarnog) njezina problema, onog o samoj mogućnosti znanja, niti u okviru prvoga glavnoga njezina problema, onog o temelju znanja.

49 Usp. ZIMMERMANN, *Opća noetika* 1, str. 23, 57. Usp. također ZIMMERMANN, *Opća noetika* 2, str. 59. Usp. također ZIMMERMANN, *Temelji filozofije*, str. 64. Usp. također ZIMMERMANN, *Nauka o spoznaji*, str. 71, 77.

50 Usp. ZIMMERMANN, *Opća noetika* 1, str. 22-23. Usp. također ZIMMERMANN, *Opća noetika* 2, str. 78-82. Usp. također ZIMMERMANN, *Temelji filozofije*, str. 62-63. Usp. također ZIMMERMANN, *Nauka o spoznaji*, str. 34-35.

51 Usp. ZIMMERMANN, *Opća noetika* 2, str. 457.

2.4. Apsolutni skepticizam

U ovom odsječku izlažem najprije argumente u prilog apsolutnom skepticizmu (one koje navodi sam Zimmermann) pa potom i Zimmermannove argumente protiv apsolutnog skepticizma.

2.4.1. Argumenti u prilog apsolutnom skepticizmu

Zimmermann navodi sljedećih pet argumenata u prilog apsolutnom skepticizmu.

Prvi argument u prilog apsolutnom skepticizmu (među onima koje navodi Zimmermann) argument je noetičke *petitio principii*. Noetika, naime, treba najprije istražiti jesmo li uopće sposobni znati. To je njena prva, polazna zadaća. Svako istraživanje, međutim, kao takvo pretpostavlja sposobnost znanja (koliku-toliku) – istraživanje kojim ama baš ništa ne bi bilo moguće utvrditi, spoznati, bilo bi zapravo puko nagađanje, a ne istraživanje. U skladu s tim, noetičko istraživanje kao istraživanje nužno pretpostavlja sposobnost znanja, premda kao noetičko istraživanje ono tu sposobnost zapravo ne bi smjelo pretpostavljati, nego bi je tek trebalo utvrditi. Drugim riječima, noetičko istraživanje nužno pretpostavlja ono što ono zapravo ne bi smjelo pretpostaviti. U tom je smislu noetika zapravo u samoj svojoj ideji disciplina koja se kosi sa samom sobom.⁵²

Drugi argument u prilog apsolutnom skepticizmu (među onima koje navodi Zimmermann) argument je nemogućnosti konačna dokaza. Znati, naime, npr. to da smo sposobni znati, moguće je samo na temelju nekog dokaza (koji čini dotični sud sigurno, dokazano istinitim). Taj dokaz, međutim, koji god bio, da bi mogao učiniti dotični sud sigurno, dokazano istinitim, mora i sam biti sigurno, dokazano (a ne tek pretpostavljeno) istinit, na temelju nekog drugog dokaza, koji opet mora i sam biti dokazano (a ne tek pretpostavljeno) istinit, na temelju nekog trećeg dokaza, i tako u beskraj, bez konačna dokaza, iz čega slijedi da znati zapravo ne možemo ništa, pa ni to možemo li ili ne možemo znati (uopće, išta). Ne preostaje nam, dakle, drugo do o svemu dvojiti (pa i o samoj dvojbi, valjda, je li ili nije spoznajno opravdiva).⁵³

52 Usp. ZIMMERMANN, *Opća noetika* 1, str. 20. Usp. također ZIMMERMANN, *Nauka o spoznaji*, str. 29.

53 Usp. ZIMMERMANN, *Opća noetika* 1, str. 20, 58. Usp. također ZIMMERMANN, *Opća noetika* 2, str. 60-61.

Treći argument u prilog apsolutnom skepticizmu (među onima koje navodi Zimmermann) argument je neutvrdivosti pravoga kriterija istinitosti. Razlučiti je, naime, moguće samo na temelju nekog kriterija. U skladu s tim, razlučiti istinu od neistine moguće je samo na temelju nekog kriterija istinitosti, pri čemu je razlučiti pravi od prividno pravoga kriterija istinitosti moguće samo na temelju nekog drugog kriterija, kriterija pravosti kriterija istinitosti, pri čemu je, nadalje, razlučiti pravi od prividno pravoga kriterija pravosti kriterija istinitosti moguće samo na temelju nekog trećeg kriterija, kriterija pravosti kriterija pravosti kriterija istinitosti, i tako u beskraj, bez ikakva prvog, polaznog kriterija, na kojem bi se temeljili svi ostali kriteriji u nizu i kojim bi u konačnici bio utvrđen i sam kriterij istinitosti, onaj pravi, što – drugim riječima – znači da kriterij istinitosti zapravo nije moguće utvrditi i da nam, u skladu s tim, zapravo nije moguće uistinu razlikovati između istine i neistine, nego nam se samo čini da u tom uspijevamo.⁵⁴

Četvrti argument u prilog apsolutnom skepticizmu (među onima koje navodi Zimmermann) argument je opreza. Sigurnost, naime, zna prevariti. Siguran sud zna se pokazati zapravo neistinitim (zabludom). Možda bi stoga bolje bilo biti uvijek na oprezu i pri svakom se sudu suzdržati od pristanka, neovisno o tom čini li se možda i sigurno, nepobitno istinitim.⁵⁵

Peti argument u prilog apsolutnom skepticizmu (među onima koje navodi Zimmermann) argument je subjektivne očitosti. Očitost, naime, na kojoj se temelji sigurnost pristanka uz sud, možda zapravo i nije objektivnog, nego subjektivnog karaktera. Nema dokaza ni za jedno, ni za drugo (ni za objektivnu, ni za subjektivnu narav očitosti), niti bi ga moglo biti. No, ako je očitost subjektivna, onda ona ne može jamčiti ni za koji sud da je sigurno istinit (u objektivnom smislu te riječi). Drugim riječima, ne znajući je li očitost utemeljena objektivno (u samu dotičnom objektu) ili tek subjektivno (u našem spoznajnom ustroju, neovisno o objektu), ne možemo znati ni je li dotični sud (o kojem god da je riječ) uistinu (objektivno) istinit ili nam se takvim samo čini. Ne

54 Usp. ZIMMERMANN, *Nauka o spoznaji*, str. 24, 29.

55 Usp. ZIMMERMANN, *Opća noetika 1*, str. 37, 58. Usp. također ZIMMERMANN, *Opća noetika 2*, str. 61. Usp. također ZIMMERMANN, *Temelji filozofije*, str. 59. Usp. također ZIMMERMANN, *Nauka o spoznaji*, str. 2, 23-24, 30.

preostaje nam stoga drugo do u spoznajnom (logičkom, noetičkom) pogledu o objektivnoj njegovoj vrijednosti (istinitosti ili neistinitosti) samo dvojiti.⁵⁶

2.4.2. Argumenti protiv apsolutnog skepticizma

Zimmermann drži glavnim argumentima u prilog apsolutnom skepticizmu argument noetičke *petitio principii*, argument nemogućnosti konačnog dokaza i argument neutvrdivosti pravoga kriterija istinitosti, pri čemu ističe da sva tri argumenta počivaju na pretpostavci da jamstvo istinitosti suda ne može biti on sam, nego neki drugi sud ili niz, splet nekih drugih sudova. Toj pretpostavci nasuprot, Zimmermann upozorava na činjenicu da se jamstvo istinitosti nekih sudova nalazi upravo u njima samima, a ne izvan njih (u nekom drugom sudu ili u nekim drugim sudovima). Takvi sudovi, sami po sebi zajamčeno (očito) istiniti, konačno su jamstvo istinitosti svih onih drugih sudova koje iz njih izvodimo, tako da dokazivanje istinitosti tih sudova ne ide u beskraj, nego ima svoj konac, što opet znači da pravi kriterij njihove istinitosti nije neutvrdiv i da noetička razmatranja imaju temelj na kojem počivaju. Posrijedi je, dakle, argument samoočitosti.⁵⁷

Zimmermann pobija argument opreza ističući da zablude znače zapravo samo to da u dotičnim okolnostima ne možemo znati, ne i da nema okolnosti u kojima bismo mogli znati i svoje zablude korigirati.⁵⁸

Zimmermann pobija argument subjektivne očitosti u okviru svoje rasprave o subjektivizmu (kao prvom glavnom noetičkom problemu), a ne u okviru svoje rasprave o (apsolutnom) skepticizmu, tako da u ovom radu taj Zimmermannov argument (protiv argumenta subjektivne očitosti) ne tematiziram.⁵⁹

K tomu, Zimmermann pobija apsolutni skepticizam i argumentom protuslovlja, odnosno neopravdanosti. Ako, naime, apsolutni skepticizam počiva na logičkoj sigurnosti da logička sigurnost nije moguća,

56 Usp. ZIMMERMANN, *Nauka o spoznaji*, str. 24.

57 Usp. ZIMMERMANN, *Opća noetika 1*, str. 59. Usp. također ZIMMERMANN, *Opća noetika 2*, str. 61-62. Usp. također ZIMMERMANN, *Nauka o spoznaji*, str. 29.

58 Usp. ZIMMERMANN, *Opća noetika 1*, str. 59. Usp. također ZIMMERMANN, *Opća noetika 2*, str. 62. Usp. također ZIMMERMANN, *Nauka o spoznaji*, str. 29-30.

59 O Zimmermannovu razlikovanju između problema skepticizma i problema idealizma usp. ZIMMERMANN, *Opća noetika 2*, str. 456-459.

onda je on pozicija u sebi protuslovnna. Ako pak ne počiva na logičkoj sigurnosti, onda je on (apsolutni skepticizam) logički neopravdan, dvojben – dakle, i proizvoljan.⁶⁰

Konačno, pri pobijanju apsolutnog skepticizma Zimmermann navodi i argument općega mnijenja, odnosno argument jednostavnih istina, ali nije sasvim jasno drži li on te argumente logički (spoznajno) prihvatljivima ili, zapravo, nedostatnima.⁶¹

3. MERCIER I ZIMMERMANN

Glavni Zimmermannov argument protiv skepticizma zapravo je standardni argument samoočitih istina, koji nalazimo i u drugih neoskolastika (primjerice, u Tongiorgija i u Palmierija i u Hugona itd.),⁶² a ne samo u Merciera, tako da nije moguće utvrditi od koga ga zapravo Zimmermann preuzima (od Merciera ili od Tongiorgija ili od Palmierija ili od nekog drugog neoskolastika).

Zimmermannov argument protiv skeptičkog argumenta opreza zapravo je podudaran s Mercierovim argumentom neopravdane generalizacije. No, isti argument nalazimo i u drugih neoskolastika – primjerice, u Tongiorgija i u Palmierija i u Hugona itd.⁶³ Stoga, nije moguće utvrditi od koga ga je Zimmermann preuzeo (od Merciera ili od kojeg drugog neoskolastika).

Zimmermann se priklanja i argumentu protuslovlja. Taj argument, međutim, prema kojem Mercier gaji i određene sumnje,⁶⁴ nije samo Mercierov argument protiv skepticizma, nego ga primjenjuju i

60 Usp. ZIMMERMANN, *Opća noetika* 1, str. 59-60. Usp. također ZIMMERMANN, *Opća noetika* 2, str. 60-61. Usp. također ZIMMERMANN, *Nauka o spoznaji*, str. 33.

61 Usp. ZIMMERMANN, *Opća noetika* 1, str. 58-59. Usp. također ZIMMERMANN, *Opća noetika* 2, str. 61.

62 Usp. SALVATOR TONGIORGI, *Institutiones philosophicae. Volumen I. Logica*, Bruxelles: H. Goemaere, 1864. (u daljnjem tekstu: TONGIORGI, *Logica*), str. 269-270, 275-276. Usp. također DOMINICUS PALMIERI, *Institutiones philosophicae. Volumen I. Logica. Ontologia*, Cuggiani, Santini et soc., Rim, 1874. (u daljnjem tekstu: PALMIERI, *Logica*), str. 133-134. Usp. također EDUARDO HUGON, *Cursus Philosophiae Thomisticae ad Theologiam Doctoris Angelici propaedeuticus, I. Logica*, Pariz: P. Lethielleux, 1927. (u daljnjem tekstu: HUGON, *Logica*), str. 281-282.

63 Usp. TONGIORGI, *Logica*, str. 273-274. Usp. također PALMIERI, *Logica*, str. 139-142. Usp. također Hugon, *Logica*, str. 282-283.

64 Usp. ovdje odsječak 1.3.1.2.

drugi neoskolastici – primjerice, Tongiorgi, Palmieri, Willems, Hugon itd.⁶⁵ Možemo dakle samo pretpostaviti da ga Zimmermann preuzima od Merciera.

Zimmermannov stav prema argumentu općeg mnijenja i jednostavnih istina nije sasvim jasan i u tom se smislu bitno razlikuje od jasna i rezolutna Mercierova odbacivanja tog argumenta i uopće strategije zdravog razuma. Ne može dakle biti riječi o eventualnom Mercierovu utjecaju na Zimmermanna u pogledu argumenta zdravog razuma (općeg mnijenja, jednostavnih istina).

No, Zimmermann pobija skepticizam i argumentom proizvoljnosti. Isto čini i Mercier – dapače, Mercier drži argument proizvoljnosti najboljom strategijom protiv skepticizma.⁶⁶ Takav pristup pobijanju skepticizma u Merciera je tijesno povezan s njegovim shvaćanjem skepticizma kao preliminarnog spoznajnoteoretskog (kriteriološkog) problema. Taj status problem skepticizma nema u drugih neoskolastika (ni u Tongiorgija, ni u Palmierija, ni u Willemsa, ni u Hugona itd.), ali ga ima u Zimmermanna. Dapače, Zimmermann se priklanja zapravo u potpunosti Mercierovoj artikulaciji spoznajnog problema, s problemom skepticizma kao preliminarnim problemom i s dvama glavnim spoznajnoteoretskim (noetičkim, kriteriološkim) problemima: problemom subjektivizma i problemom idealizma.⁶⁷

Ukratko, Mercierov se utjecaj na Zimmermannova razmatranja o skepticizmu ne očituje u pojedinim argumentima protiv skepticizma, nego u shvaćanju problema skepticizma kao preliminarnog (polaznog, ishodišnog) spoznajnoteoretskog problema, koji prethodi dvama glavnim spoznajnoteoretskim problemima, problemu subjektivizma i problemu objektivizma. Takva artikulacija spoznajnog problema, koju Zimmermann prihvaća, tipično je mercierovska.

65 Usp. TONGIORGI, *Logica*, str. 266-268. Usp. također PALMIERI, *Logica*, str. 129-133. Usp. također C[HRISTOPH] WILLEMS, *Institutiones Philosophicae, Volumen I. continens logicam, criticam, ontologiam*, Trier: Officina ad S. Paulinum, ³1915., str. 144-145. Usp. također HUGON, *Logica*, str. 279-280

66 Usp. ovdje odsječak 1.3.1.3.

67 Usp. ovdje odsječak 2.1.7.

Zaključak

Budući da su Zimmermannovi argumenti protiv apsolutnoga skepticizma standardni neoskolastički argumenti, eventualni Mercierov utjecaj na Zimmermanna u tom pogledu nije moguće utvrditi. Moguće je, međutim, utvrditi Mercierov utjecaj na Zimmermannovo shvaćanje problema skepticizma kao preliminarnog noetičkog problema, u okviru ukupne raščlambe spoznajnog problema na preliminarni problem (skepticiizma) i dva glavna spoznajna problema (problem subjektivizma i problem idealizma) – jer unutar neoskolastike takvo je shvaćanje problema skepticizma i takva artikulacija spoznajnog problema tipično mercierovska.

SUMMARY

MERCIER AND ZIMMERMANN'S CRITIQUE OF SCEPTICISM

The aim of this paper is to determine whether Mercier influenced Zimmermann's critique of scepticism. The author focuses both on Mercier's and Zimmermann's understanding of the problem of scepticism and on their arguments against it. The conclusions are as follows: Since Zimmermann's arguments against scepticism are standard neo-scholastic arguments, it is not possible to determine who influenced Zimmermann in this respect, i.e., whether it was Mercier or some other neo-scholastic philosopher. On the other hand, it is possible to determine Mercier's influence on Zimmermann's understanding of the problem of scepticism as a preliminary epistemological problem, within the overall articulation of the epistemological problem into the preliminary problem (scepticism) and the two main problems (subjectivism and idealism) – for, within neo-scholasticism, such an understanding of the problem of scepticism and such an articulation of the epistemological problem is typically Mercierian.

Keywords: Stjepan Zimmermann, Désiré Joseph Mercier, scepticism, the articulation of the problem of knowledge.

